

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Алессандро
МАНДЗОНІ

ЗАРУЧЕНІ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ЗАРУЧЕНІ

ВСТУП

«Історію воістину годилося б назвати славетною війною з Часом, бо ж, визволяючи з рук останнього його бранців — роки, що досі вже пооберталися трупами, вона воскрешає їх до життя, робить їм огляд і знову шикє до бою. Та відважні Вояки-Літописці, котрі вкривають себе славою Перемог на сім Ратнім Полі, беруть звідти лише найпишніші та найблискучіші трофеї, увіковічуючи своїм духмяним чорнилом Подвиги Царів і Володарів, а так само й визначних Осіб, вишиваючи тонюсінькою голкою свого розуму, золотими й шовковими нитками нескінченний візерунок славних Діань. Однак не моєму нікчемству підноситься до таких міркувань і таких небезпечних висот, так само як і заглиблюватись у Лабіринти Політичних Підступів і слухати войовниче гримотіння Міді; навпаки, ознайомившись з вікопомними подіями, дарма що вони сталися з людьми незнатними й незначними, я збираюсь залишити про них пам'ять Нащадкам, написавши про все щиру й правдиву Оповідь, або ж, вірніше, Повідомлення. В ньому, в цім тіснім Театрі, постануть моторошні Трагедії й Сцени нечуваного Лиходійства упереміш із доброчинними Діяннями і янгольською добрістю, котрі опираються вражим хитроцям. І справді, зважаючи на те, що наші краї перебувають під владою Синьйора нашого, Короля Католицького, — Сонця, яке ніколи не заходить, а над ним відбитим Світлом, як ото Місяць, який ніколи не убував,

сяє Герой шляхетного Сімені — правитель *pro tempore*¹, так само як і високі Сенатори — незмінні Світила, та інші Шановні Магістрати — блукаючі планети, проливають світло своє повсюдно, витворюючи в такий спосіб вельми шляхетне Небо, то не можна, спостерігаючи його перетворення в пекло кромішніх діянь, підступності та жорстокостей, без ліку чинимих брутальними людьми, бачити в цьому якусь іншу причину, крім хитроців та замірів ворога, бо ж самої тільки людської підступності забракло б для опору такій силі-силенній Героїв, котрі, з очима Аргуса та руками Бріарей, віддають життя своє задля загального добра. Тим-то, оповідаючи події часів квітучого віку мого, і, хоча більшість тодішніх дійових осіб досі зникла з Арени життя, поставши данниками Парок, я, все ж маючи належну до них повагу, не стану називати їх імен, тобто імен родових; так само вчиню я й з місцем дії — не вказуватиму його точної назви. І ніхто не вважатиме це недосконалістю Оповіді чи якимсь спотворенням у моїй недовершеній праці, хіба, може, Критик виявиться особою, геть недосвідченою в філософії, тим часом як обізнані з нею люди легко зрозуміють, що зміст названої Оповіді анітрохи від цього не постраждав. Адже цілком очевидно й незаперечно те, що імена — це не що інше, як чистісінькі акциденції?²...»

— Та коли я впроваюся з героїчною працею, переписавши цю історію з побляклого й повного помарок рукопису, і коли вона, як це заведено казати, побачить світ, то чи знайдеться тоді охочий завдати собі роботу перечитати її?

Ці перейняті сумнівами роздуми, які обсіли мене при розборі карлючок, що йшли після «акциденції», змусили мене урвати переписування й серйозніше поміркувати над тим, як же мені краще вчинити.

— Цілком ясно, — говорив я собі, гортаючи рукопис, — цілком ясно, що такий град барвистих слів і риторичних фігур не триватиме аж до кінця цього твору. Як справдешній сечентист, автор наприпочатку хотів похизуватися своєю вченістю, та далі, в ході розповіді (часом почерез довгі уривки), стиль поволі робиться природнішим і рівнішим. Тільки ж який він посередній! Який незграбний! Який кострубатий! Ломбардських ідіом — безліч, фрази повжи-

¹ Тимчасовий (лат.).

² У філософській термінології XVII—XVIII ст. — випадкові, несуттєві властивості речей.

вано зовсім недоречно, граматики довільна, періоди неспорядковані. Далі де-не-де розсипано вишукані іспанізми і, що набагато гірше, — в жахливих і зворушливих місцях, щоб при будь-якій нагоді викликати подив у читача або спонукати його до роздумів, одно слово, всюди, де потрібна певна кількість риторики, однак риторики скромної, тонкої, вишуканої, автор ніколи не минає нагоди напхати виклад думки отією своєю риторикою, до якої вдавався у вступі. Змішуючи з дивовижною вправністю зовсім протилежні поняття, він умудряється в одному й тому самому періоді, в однім і тім вислові бути грубим і манірним водночас. Ви тільки подивіться: яка високомовна декламація, рясно поцяткована граматичними помилками, повсюдно претензійна важкуватість, що надає особливого характеру творам даної доби в даній країні. Справді, це не той твір, який було б варто пропонувати увазі сучасних читачів: надто-бо вони прискіпливі, надто відзвичаїлися від таких от викрутасів. Добре ще, що слухна думка прийшла мені до голови на самому початку цієї злочасної праці, — ото ж я просто умиваю руки.

Проте, коли я вже був зібрався згорнути цього пошарпаного зошита, щоб схвати його, мені раптом зробилося шкода, що така чудова повість назавжди залишиться невідомою, бо ж як повість (читач, можливо, й не поділить моєї думки) вона мені, повторюю, видалася чудовою і навіть дуже чудовою. «Чому б, — подумав я, — не взяти з цього рукопису всю вервечку подій, тільки переробивши його стиль?» А що жодного розумного заперечення на це не знайшлося, то й ухвалу було прийнято негайно. Ось таке походження цієї книжки, викладене з щирoserдістю, якої ця книжка, з огляду на її важливість, і заслуговує.

Проте деякі з цих подій, деякі звичаї, описані нашим автором, видалися нам такими новими, такими дивними, — щоб не сказати гірше, — що ми, перш ніж їм повірити, вирішили допитати й інших свідків і з цією метою заходились копатися в тодішніх мемуарах, щоб з'ясувати, чи то правда, що за того часу так велося на білому світі. Ці розшуки розвіяли всі наші сумніви: щокрок ми натрапляли на такі самі або й ще дивніші випадки і (що видалось нам особливо переконливим) прочитали там навіть про деяких осіб, про котрих не мали жодних відомостей, крім наведених у нашому рукописі, через що ми спершу були

взяли під сумнів реальність їхнього існування. При нагоді ми наведемо деякі з цих свідчень, щоб підтвердити вірогідність обставин, яким, через їхню незвичайність, читач був би схильний не повірити.

Але, відкидаючи стиль нашого автора як неприйнятний, який же стиль ми візьмемо замість нього? В цім-то й уся заковика.

Всяк, хто ніким не прошений заходжується переробляти чужу працю, ставить себе перед необхідністю звітуватися за свою й до певної міри бере на себе зобов'язання зробити це: такі вже правила світові та юридичні, і ми зовсім не збираємось ухилитися від них. Навпаки, залюбки до них пристосовуючись, ми були налагодилися дати тут якнай докладніше пояснення обраної нами манери викладу, і з цією метою протягом усієї нашої роботи ми незмінно старалися завбачити можливі та випадкові критичні зауваження, аби заздалегідь і повністю спростувати їх усі. І не в цьому полягала б скрута, — бо ж (ми змушені сказати це, відаючи належне правді) перед нашим розумом не поставало жодного критичного зауваження, на яке негайно не з'явилося би потрібне заперечення, з отих заперечень, котрі, я не хочу сказати — вирішують питання, однак змінюють їх постановку. Частенько ми навіть зіштовхували дві критики між собою, примушуючи одну перемагати другу; або ж, ґрунтовно досліджуючи їх і уважно зіставляючи, ми спромоглися виявити й показати, що попри всю свою видиму різницю вони все ж майже однорідні й обидві породжені недостатньо уважним ставленням до фактів та засад, на яких мало б базуватися судження; отак спарувавши їх, на превеликий їхній подив, ми випускали обидві дружньо гуляти належними їм шляхами. Навряд чи знайшовся б автор, котрий в отакий очевидний спосіб довів би доброякісність своєї роботи. Тільки що ж! Коли ми врешті спромоглися охопити всі згадані заперечення та відповіді й розташувати їх у певному порядку, то — ой лишенько! — їх набралось на цілісіньку книжку. Побачивши це, ми відмовились від нашого попереднього задуму з двох міркувань, які читач безперечно визнає ґрунтовними: перше з них — те, що книжка, призначена виправдувати іншу книжку або ж навіть її стиль, могла б видатися смішною; друге — те, що на перший раз досить і однієї книжки, якщо тільки взагалі і ця не зайва.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Той розтік озера Комо, який завертає на південь між двома суцільними пасмами гір, що витворюють, то висуваючись, то відступаючи, безліч бухт і заток, якимсь раптово вужчає, прибирає в усьому вигляду річки й тече отак далі між високим мисом праворуч та широким низинним узбережжям ліворуч. Міст, перекинутий саме тут між двома берегами, ще дужче вирізняє це перетворення для зору, мовби позначаючи те місце, де кінчається озеро й знову починається річка Ада, яка трохи далі ще раз обертається на озеро там, де береги, знову розступаючись, надають воді змогу вільно й поволеньки розливатися по нових затоках і нових бухтах. Узбережжя, витворене намулами трьох могутніх потоків, поступово вищає, прилягаючи до двох суміжних гір: одна зветься Сан-Мартіно, друга на ломбардському діалекті — *Резегоне* (тобто Велика Пилка), за численні й вишикувані в ряд зубці, котрі роблять її схожою на пилку, тож всяк, шойно глянувши на неї (тільки неодмінно спереду — наприклад, з опівнічних стін Мілана), швидко впізнає її за цією прикметою в довгім і широкім пасмі гір з менш відомими назвами і не таким своєрідним виглядом.

На досить довгому відтинку берег вищає положистим і сталим схилом; далі його перетинають горби й долини, кручі й рівні площинки — залежно від будови обох гір та роботи вод. Нижній край берега, поперетинаний гирлами потоків, складений майже всуціль із ріни та кругляччя; далі тягнуться поля й виноградники з порозкиданими серед них садибами, селищами, хутірцями; де-не-де високо в гори здираються ліси.

Лекко, головне серед цих поселень, даючи назву всій місцевості, лежить неподалік від мосту, на березі озера; а часом одним краєм опиняється в озері, коли там добре прибуває вода. Нині це вже чимале містечко, що має от-от стати містом. У ті часи, коли відбулися події, про які ми збираємось розповісти, це вже досить значне містечко правило водночас за фортецю, тим-то мало честь бути місцеперебуванням коменданта й користалося привілеєм тримати в своїх стінах постійний гарнізон іспанських солдатів, котрі навчали місцевих дівчат і жінок скромного поводження, час від часу гладили спину декому з чо-

ловіків та батьків, а наприкінці літа не проминали нагоди розпорозитися по виноградниках, щоб трохи позривати винограду і в такий спосіб полегшити селянам тягар збирання.

Від села до села, з гірських висот до берега, з горба на горб в'юнилися тоді й досі в'юняться дороги та стежки, більш-менш круті, а подекуди й положисті; вони то пірнають і заглиблюються в куточки між навислими скелями, звідки видно вгорі тільки смужку неба та якусь вершину гори; то пролягають на високих відкритих рівнинах, звідки перед зором постають більш-менш далекі обшири, завжди розмаїті й завжди чимсь нові, залежно від ширини охоплення зором довколишньої місцевості з різних точок, а також від того, як розгортається чи згортається, виступає вперед а чи зовсім зникає та чи та картина. Часом видніє то один, то другий клаптик, а інколи й добрячий обшир цього велетенського й різноманітного водного дзеркала. Осьде озеро, яке замикається аж на обрії, або, скорше, губиться в нагромадженні гір, а потім поступово ширшає між подальшими горами, що одна по одній постають перед зором, відбиваючись у воді в перевернутому вигляді з усіма прибережними сільцями; онде розтік річки, потім озеро, далі знову видніє річка, гублячись блискотливими закрутами серед гір, які йдуть за нею, поступово нижчаючи й теж ніби зникаючи за обрієм. І місце, звідки ви споглядаєте ці різноманітні картини, само по собі, хоч би куди ви подивились, — також картина: гора, по схилах якої ви подорожуєте, розгортає перед вами й круг вас свої вершини та урвища, чіткі, рельєфні, мінливі ледве не щокроку, причім те, що спершу видавалося вам суцільним гірським кряжем, несподівано розпадається, і вирізняються окремі пасма; і те, що ви оце тільки бачили на схилі, нараз опиняється аж на вершині. Привітний гостинний вигляд цих схилів приємно пом'якшує дикість і ще дужче відтінює пишноту всіх інших краєвидів.

Однією з цих стежок 7 листопада 1628 року, надвечір, вертаючи додому з прогулянки, неквапом ішов дон Абондіо, священник одного з вищезгаданих сіл: ні назви цього села, ні прізвища панотця не подано ні тут, ані десь-інде в рукописі. Священик безтурботно читав про себе молитви; часом — між двома псалмами — він згортав молитовника, вставляв між сторінки вказівний палець правої руки,

відтак, заклавши руки за спину, йшов далі, втупивши очі долу й відгилюючи до огорожі камінці з-під ніг; потім підводив голову й, спокійно озирнувшись довкола, кидав погляд на ту частину гори, де світло сонця за обрієм, прохоплюючись в ущелини гори навпроти, широкими й нерівними червоними клаптями лягало на виступаючі скелі. Знову розгорнувши молитовника й прочитавши ще уривок, він добувся до повороту дороги, де звичайно підводив очі й дивився вдаль, — так зробив він і цього вечора. За поворотом дорога вела прямо кроків шістдесят, потім розгалужувалась літерою «V» на дві стежки: одна, піднімаючись угору, вела до його садиби, друга сходила в долину аж до потоку — з цього боку огорожа сягала тільки по пояс перехожому. Внутрішні огорожі обох стежок, замість зійтися під кутом, завершувались капличкою, на якій було намальовано якісь довгі змієподібні фігури, загострені догори. За задумом художника й за уявленнями довколишніх жителів, вони означали язика полум'я; з цими язиками чергувались інші, що їх годі описати, фігури, уособлюючи душі в чистилищі, причому і душі, і полум'я були коричневого кольору на сіруватому фоні облізлого де-не-де тиньку.

Звернувши на стежку й спрямувавши за звичкою погляд на капличку, дон Абондіо вздрів дещо несподіване для себе і чого б волів радше не бачити, а саме: двох чоловіків, одного проти одного, так би мовити, на перехресті стежок. Один сидів верхи на низькій огорожі, звисивши одну ногу назовні, а другою упираючись в землю; його товариш стояв, прихилившись до огорожі й схрестивши руки на грудях. Їхній одяг, поведження та вираз облич, наскільки можна було роздивитися звідти, куди дійшов дон Абондіо, не залишали жодного сумніву в тому, хто вони такі. Кожен мав на голові зелену сітку, з якої до лівого плеча звисала велика китиця, з-під сітки на лоб вибивався здоровенний чуб, довгі вуса були закручені шилом; на блискучому шкіряному поясі висіло двійко пістолетів. Невелика порохівниця звисала на груди, як ото намисто. Руків'я кинжала стирчало з кишені широчезних шароварів. Шабля з велетенським різьбленим бронзовим ефесом із вигадливими знаками начищена до блиску. Відразу можна було впізнати людей з породи так званих *браві*.

ЗМІСТ

«Вірте і переможете!»: Доба Рісорджіменто і творчість
Алессандро Мандзоні. *О. Пахльовська* 5

ЗАРУЧЕНІ

Вступ	39
Розділ перший	43
Розділ другий	59
Розділ третій	73
Розділ четвертий	88
Розділ п'ятий	102
Розділ шостий	116
Розділ сьомий	130
Розділ восьмий	148
Розділ дев'ятий	168
Розділ десятий	187
Розділ одинадцятий	208
Розділ дванадцятий	225
Розділ тринадцятий	237
Розділ чотирнадцятий	252
Розділ п'ятнадцятий	267
Розділ шістнадцятий	282
Розділ сімнадцятий	297
Розділ вісімнадцятий	312
Розділ дев'ятнадцятий	326
Розділ двадцятий	340
Розділ двадцять перший	353
Розділ двадцять другий	367
Розділ двадцять третій	378
Розділ двадцять четвертий	396
Розділ двадцять п'ятий	419
Розділ двадцять шостий	433

Розділ двадцять сьомий	447
Розділ двадцять восьмий	462
Розділ двадцять дев'ятий	481
Розділ тридцятий	495
Розділ тридцять перший	507
Розділ тридцять другий	523
Розділ тридцять третій	541
Розділ тридцять четвертий	560
Розділ тридцять п'ятий	579
Розділ тридцять шостий	592
Розділ тридцять сьомий	610
Розділ тридцять восьмий	623
Примітки	641